

ПІДХОДИ НАУКОВЦІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

APPROACHES OF SCIENTISTS TO THE DEFINITION OF STATE AUTHORITY BODIES AND CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Ніщевич О.В., д.філос.,

старший викладач кафедри філософії права та юридичної логіки

Національна академія внутрішніх справ

В статті досліджено наукові підходи до визначення понять органи державної влади та інститути громадянського суспільства в умовах євроінтеграції. З моменту здобуття незалежності Україна постійно перебуває в процесі розбудови своєї державності, прагнучи досягти рівня розвинених європейських демократій. Цей процес включає не лише політичні та економічні реформи, а й глибоку трансформацію суспільних відносин, де важливу роль відіграють органи державної влади та інститути громадянського суспільства. Євроінтеграційний вибір, зроблений Україною, накладає на державні структури обов'язок адаптуватися до нових реалій, забезпечуючи при цьому ефективну взаємодію з громадянським суспільством.

На сучасному етапі розвитку української державності, коли країна активно інтегрується у європейський простір, особливу значущість набувають питання взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. В умовах європейської інтеграції важливо розуміти, що державна влада не може існувати ізольовано від суспільства. Вона повинна діяти в інтересах громадян, які, в свою чергу, через інститути громадянського суспільства, здійснюють контроль над діяльністю держави та беруть активну участь у процесі прийняття рішень. Це вимагає не лише формування правових та організаційних механізмів взаємодії, але й зміни менталітету як представників влади, так і громадян.

Зроблено висновок, що у контексті євроінтеграції України особливого значення набуває гармонізація діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Взаємодія між ними повинна базуватися на принципах правової держави, де кожен суб'єкт дотримується встановлених правових норм. Державна влада має забезпечувати необхідний рівень захисту прав і свобод громадян, у той час як інститути громадянського суспільства повинні відігравати активну роль у формуванні та реалізації державної політики. Важливим аспектом є забезпечення ефективного діалогу між державою та громадянським суспільством, що сприятиме успішній розбудові правової держави та розвитку демократії в Україні.

Ключові слова: органи державної влади, наукові підходи, право, громадянське суспільство, євроінтеграція

The article examines scientific approaches to defining the concepts of state authorities and institutions of civil society in the context of European integration. Since gaining independence, Ukraine is constantly in the process of building its statehood, striving to reach the level of advanced European democracies. This process includes not only political and economic reforms, but also a deep transformation of social relations, where state authorities and civil society institutions play an important role. The European integration choice made by Ukraine imposes on state structures the obligation to adapt to new realities, while ensuring effective interaction with civil society.

At the current stage of the development of Ukrainian statehood, when the country is actively integrating into the European space, issues of interaction between state authorities and institutions of civil society are gaining particular importance. In the context of European integration, it is important to understand that state power cannot exist in isolation from society. It should act in the interests of citizens, who, in turn, through the institutions of civil society, exercise control over the activities of the state and take an active part in the decision-making process. This requires not only the formation of legal and organizational mechanisms of interaction, but also a change in the mentality of both government representatives and citizens.

It was concluded that in the context of the European integration of Ukraine, the harmonization of the activities of state authorities and civil society institutions is of particular importance. The interaction between them should be based on the principles of the rule of law, where each subject adheres to established legal norms. State power should ensure the necessary level of protection of citizens' rights and freedoms, while civil society institutions should play an active role in the formation and implementation of state policy. An important aspect is ensuring an effective dialogue between the state and civil society, which will contribute to the successful development of the rule of law and the development of democracy in Ukraine.

Key words: state authorities, scientific approaches, law, civil society, European integration

Актуальність дослідження. З моменту здобуття незалежності Україна постійно перебуває в процесі розбудови своєї державності, прагнучи досягти рівня розвинених європейських демократій. Цей процес включає не лише політичні та економічні реформи, а й глибоку трансформацію суспільних відносин, де важливу роль відіграють органи державної влади та інститути громадянського суспільства. Євроінтеграційний вибір, зроблений Україною, накладає на державні структури обов'язок адаптуватися до нових реалій, забезпечуючи при цьому ефективну взаємодію з громадянським суспільством. Євроінтеграційні процеси створюють нові виклики та можливості для розвитку громадянського суспільства, що потребує відповідної трансформації державного управління та правової системи. В умовах війни та загрози національній безпеці актуальність дослідження цих процесів стає ще більш очевидною, оскільки ефективна взаємодія між державою та суспільством є ключовою для забезпечення стабільності, демократії та правопорядку в країні. Таким чином,

дослідження взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства в умовах європейської інтеграції є надзвичайно актуальним, оскільки від цього залежить ефективність функціонування держави та її здатність відповідати на виклики сучасності.

Мета і завдання статті полягає в тому здійснити аналіз наукових підходів до визначення понять органи державної влади та інститути громадянського суспільства в умовах євроінтеграції та запропонувати власне бачення.

Огляд останніх досліджень. Вище вказаному питанню увагу приділяли такі науковці, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Ф. Бурчак, А. Гальчинський, І. Голосніченко, О. Гончаренко, В. Горбулін, В. Гречанинов, Є. Додін, О. Зайчук, В. Зуй, Р. Калужний, М. Козюбра, А. Комзюк, В. Колпаков, В. Копейчиков, Л. Кривенко, Т. Коломоєць, В. Курило, Н. Матузов, А. Мацюк, М. Міхеєнко, О. Негодченко, Н. Нижник, М. Орзіх, В. Петков, В. Погорілко, Н. Прозорова, П. Рабінович, О. Скакун, А. Селіванов, В. Тацій, Ю. Тодика, М. Цвік, В. Шаповал, Ю. Шем-

шученко, О. Яриш та інші. Але, у своїй більшості вони увагу звертали на загальні положення діяльності державних установ, або аналізувати більш суміжні чи спеціальні виклики, що потребує додатково вивчення.

Виклад основних положень. На сучасному етапі розвитку української державності, коли країна активно інтегрується у європейський простір, особливу значущість набувають питання взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. В умовах європейської інтеграції важливо розуміти, що державна влада не може існувати ізольовано від суспільства. Вона повинна діяти в інтересах громадян, які, в свою чергу, через інститути громадянського суспільства, здійснюють контроль над діяльністю держави та беруть активну участь у процесі прийняття рішень. Це вимагає не лише формування правових та організаційних механізмів взаємодії, але й зміни менталітету як представників влади, так і громадян. Державна влада в Україні здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову, кожна з яких виконує свої функції у межах, визначених Конституцією [1]. Саме тому, важливою є правильна організація системи державної влади, що включає створення структурних елементів, які здатні ефективно виконувати покладені на них функції та завдання. Тому у нашому дослідженні не обійтись без розуміння поняття «держави».

На думку, П. Рабіновича держава – це організація політичної влади домінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, яка, забезпечуючи цілісність і безпеку всього суспільства, здійснює керівництво ним насамперед в інтересах цієї частини, а також вирішує загальносуспільні завдання. Знаки державної влади, котрі відрізняють її від влади в інших організаціях у соціально неоднорідному суспільстві: у кожній країні із соціально неоднорідним суспільством може існувати лише одна держава, а організацій – багато; тільки держава виступає офіційним представником усього суспільства; усі інші організації репрезентують лише його частину; – тільки держава може вирішувати загальносуспільні справи, що стосуються всього суспільства, інші ж організації вирішують справи, що стосуються, зазвичай, лише частини суспільства; держава для виконання своїх завдань та функцій має спеціальний апарат, який володіє владними повноваженнями, і матеріальні засоби для реалізації цих повноважень; – тільки держава може встановлювати загальнообов'язкові для всього населення правила поведінки – юридичні норми (право як спеціально-соціальне, юридичне явище); тільки державна влада характеризується суверенітетом. Його ознаки: верховенство влади; повнота влади; самостійність і формальна незалежність влади від будь-якої іншої організації (або особи) як у даній країні, так і за її межами [2, с. 37–39]. Зовнішньою формою реалізації державної влади є: для законодавчої влади – законотворчість; для виконавчої влади – публічне адміністрування; для судової влади – правосуддя [3].

Через компетенцію органу державної влади розкривається його сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей такого органу, які відображені відповідними правами та обов'язками, що і показує в результаті мету його створення. Проте важливим, є те, що сама сутність змісту органу державної влади в жодному разі не може бути порушена, оскільки тоді змінюється його властивість. Тобто такий орган може бути створений тільки на підставі закону та для виконання завдань держави, яка за його допомогою і виконує свої функції у суспільстві [4]. Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує визначення терміну «орган» як установа, що виконує певні функції в галузі державного управління, контролю, нагляду тощо [5, с. 852]. Орган держави – це структурний елемент апарату держави, створений державою чи обраний безпосередньо народом колектив державних службовців або один державний

службовець, які наділені державновладними повноваженнями та необхідними матеріальнотехнічними засобами для виконання завдань і функцій держави [6, с. 384]. Науковець М. Грузд, зазначає, що влада держави повинна відповідати таким вимогам: сфера впливу влади повинна бути обмежена настільки, щоб інститути громадського суспільства могли самостійно реалізувати свої ініціативи та здійснювати діяльність із реалізації суспільних інтересів громадян; держава не повинна перешкоджати здійсненню цієї діяльності, якщо вона лежить у правовому полі (тобто правова сфера охороняє певні зони свободи громадян від втручання держави, держава не порушує встановлені правові норми); влада держави у забезпеченні прав і свобод громадян є ефективною тільки тоді, коли є гарантії організацій громадського суспільства у запобіганні та подоланні розбіжностей інтересів і цілей груп (державна повинна бути здатною долати неформальні та нелегітимні способи впливу на громадське суспільство з боку його окремих сегментів) [7]. На сьогодні серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення та поняття громадянського суспільства. Водночас, всі стверджують, що інститути громадянського суспільства виступають важливим елементом демократичного суспільства, забезпечуючи реалізацію прав і свобод громадян, а також їхню участь у політичному житті країни. Розвиток цих інститутів є важливим фактором у процесі євроінтеграції, оскільки вони сприяють формуванню відповідального і активного громадянського суспільства, яке є запорукою стійкого розвитку демократії в Україні.

Вибір Європейського вектору розвитку для України означає рух у напрямку європейської цивілізаційної моделі, що передбачає складний демократичний перехід до політично організованого, відповідального суспільства нової якості, в якому поступово підвищується рівень ділової активності та політичної участі громадян, забезпечення їхніх прав і свобод, формується нова структура соціального простору. Організаційна система державної влади та управління містить в собі набори композицій конкуруючих феноменів та механізмів: влади та управління, концентрації та децентрації, централізації та децентрації, жорсткості бюрократичної структури та потреба в інноваціях, авторитаризм та демократизм; політичні популістські обіцянки та реалії управління державним бюджетом та державним майном. Якість влади та управління залежить від вміння узгоджувати дію цих феноменів та механізмів та спрямовувати їх на досягнення цілей [8]. Як зазначає, А. Колодій умовами успішної інституціоналізації громадянського суспільства є: відносна самостійність і незалежність, фаундрейзінг як механізм пошуку джерел фінансування громадських організацій, комфортна взаємодія між окремими особами та інститутами, функціональна еластичність конкретних громадських організацій, яку слід розуміти як спроможність адаптуватися для виконання різноманітних суспільних завдань [9, с. 53].

Громадянське суспільство можна розглядати як самоорганізовану і саморегульовану сферу публічно-правових відносин у державі, утворювану вільними і рівними індивідами та створеними ними об'єднаннями громадян, які функціонують, формуючи соціальний капітал та здійснюючи контроль за органами державної влади, служать підґрунтям демократії та визначальним чинником у розбудові правової держави. Тобто, громадянське суспільство не може ототожнюватися з якимось одним суб'єктом публічно-правових відносин, оскільки ця категорія позначає передусім систему суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються між множиною їх різнопорядкових учасників. Як відомо, розвинуте громадянське суспільство є невід'ємною складовою всіх демократичних правових держав світу. Очевидно, і навіть аксіоматично, що сильна держава неможлива без розвинутого громадянського суспільства, але громадянське

суспільство та його інститути стають дієвим чинником державотворення лише за умови конструктивного та соціально відповідального діалогу з державою в межах правового поля [10]. Громадянське суспільство – це простір соціальної взаємодії, що складається зі сфери особистого, різних об'єднань, суспільних рухів і публічної комунікації. Але громадянське суспільство – це і спроба об'єднати широкий спектр діяльності агентів, незалежних від держави, спрямованої на те, щоб «відсунути» державу, розширити вплив громадянського суспільства [11]. На думку О. Лютюк інститут громадянського суспільства – це певний організм, який має власну ієрархічну структуру. члени такого організму мають певну типізовану модель поведінки, сам організм характеризується певною типізованою діяльністю, і певним механізмом, тобто комплексом правил, які регулюють структурну будову тої або іншої організації і ту або іншу діяльність. з початком процесів глобалізації, під час визначення громадянського суспільства, необхідно враховувати не лише національні особливості держави, а й загальнолюдські цінності [12]. Законодавець до інститутів громадянського суспільства відносить: громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, асоціації, організації роботодавців та їх об'єднання, органи самоорганізації населення, недержавні медіа, інші невідприємницькі товариства та установи, легалізовані відповідно до законодавства (далі – інститути громадянського суспільства), можуть ініціювати проведення консультацій з громадськістю з питань, не включених до орієнтовного плану, шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади [13] та класифікує за кількома типами:

1. За необхідністю формалізації створення:

а) підлягають легалізації (офіційному визнанню) державою:

- громадські організації;
- профспілки;
- організації роботодавців;
- органи самоорганізації населення;

б) не підлягають легалізації:

- батьківські комітети;
- органи учнівського самоврядування;
- колективи фізкультури на підприємствах.

2. За метою і функціями:

а) мають загальну мету і завдання, створюються без будь-яких спеціальних особливостей відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян»;

б) мають спеціальну мету (прямо передбачену Законами):

- громадські організації інвалідів, «чорнобильців», ветеранів війни;
- Національний Олімпійський комітет України;
- Українське товариство охорони пам'яток історії та культури;
- саморегульвні громадські організації;
- організації професійного спрямування;
- організації професійного самоврядування.

3. За характером повноважень:

а) мають визначені Законами спеціальні повноваження:

- громадські організації споживачів;
- громадські організації з охорони громадського порядку і державного кордону;
- Українське товариство охорони пам'яток історії та культури;

б) мають загальну мету і завдання, створені без будь-яких спеціальних особливостей відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян».

4. За територію діяльності:

а) всеукраїнські громадські організації;

б) міжнародні громадські організації;

в) місцеві громадські організації. Кожне із громадських об'єднань охоплює своєю діяльністю певні сектори суспільного життя, які, на відміну від політичних партій чи профспілок, не обмежуються політичною діяльністю чи захистом соціально-економічних прав працюючих. Їх діяльність також поширюється і на гуманітарну, інформаційну, екологічну, безпекову та інші сфери суспільного та державного життя України [14]. Науковець, С. Горбатьок зазначає, що форми взаємодії ІГС і органів державної влади закріплено нормативно-правовими актами, а її сутність тяжіє до узгодження та гармонізації особистісних, суспільних і державних інтересів. Водночас необхідно констатувати, що рівень замученості громадян до ІГС залишається недостатнім, а якість послуг, які на сьогодні пропонуються громадянським суспільством, не завжди відповідає вимогам до мінімальних стандартів якості. Це пояснюється недостатньою дієвістю державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства, несформованістю культури населення у сфері громадської діяльності, неготовністю ІГС до заміщення держави у виконанні частини соціально важливих функцій [15]. Таким чином, по перше, інститути громадянського суспільства відіграють значну роль у забезпеченні суспільної рівноваги та підтриманні демократичних процесів. Вони сприяють вирішенню суспільних завдань і відстоюванню легітимних інтересів громадян, забезпечуючи баланс між владою і суспільством. З огляду на складність і багатогранність цієї взаємодії, виникає необхідність у чіткому нормативно-правовому регулюванні відносин між державою та ІГС, що сприяє підвищенню рівня ділової активності та політичної участі громадян. По-друге, визначення та класифікація інститутів громадянського суспільства дозволяють краще зрозуміти їхню роль у формуванні правової держави. Інститути громадянського суспільства є самоорганізованими та саморегульованими елементами суспільних відносин, які функціонують в межах правового поля. Вони спрямовані на забезпечення легітимних прав і інтересів, а також на здійснення контролю за діяльністю органів державної влади. Отже, успішне функціонування держави можливе лише за умов ефективної взаємодії між державними органами та інститутами громадянського суспільства. Ця взаємодія повинна базуватися на принципах права, що забезпечує можливість для громадянського суспільства впливати на прийняття рішень, сприяти демократичним перетворенням та забезпечувати соціальну стабільність у суспільстві.

Висновок. Отже, у контексті євроінтеграції України особливого значення набуває гармонізація діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Взаємодія між ними повинна базуватися на принципах правової держави, де кожен суб'єкт дотримується встановлених правових норм. Державна влада має забезпечувати необхідний рівень захисту прав і свобод громадян, у той час як інститути громадянського суспільства повинні відігравати активну роль у формуванні та реалізації державної політики. Важливим аспектом є забезпечення ефективного діалогу між державою та громадянським суспільством, що сприятиме успішній розбудові правової держави та розвитку демократії в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

4. Равлюк А.Г. Зміст поняття органу державної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 54–62. URL: <http://www.apdp.in.ua/v84/10.pdf>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Орган держави. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. 2017. Т. 3: Загальна теорія права. С. 384.
7. Грузд М. В. Участь інститутів громадянського суспільства у становленні держави соціального добробуту. *Право та державне управління*. Випуск № 2 (35) том 1. 2014. С. 174–180.
8. Лебедева В.В., Граціотова Г.О. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. *ECONOMICS: time realities*. Випуск №5(57), 2021. С. 71–80.
9. Колодій А. Концепція громадянського суспільства: проблема узгодженості теоретичних підходів та емпіричних моделей. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 1999. 384 с.
10. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти. URL: <https://www.helsinki.org.ua/2009/05/instituty-hromadyanskoho-suspilstva-ta-institut-hromadskyh-orhanizatsij-v-ukrajini-teoretyko-metodolohichni-ta-nor>
11. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення / Авт.: В. Ф. Сіренко, В. І. Тимошенко, Т. І. Ковальчук та інші. Київ : „Логос”, 1997. С. 57.
12. Лотюк О.С., Зміст та класифікація інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПРАВО. Випуск 29. Том 1. 2014. С. 32–35.
13. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
14. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11#Text>
15. Горбатюк С. Інститути громадянського суспільства у системі соціогуманітарної безпеки: сучасні реалії і тенденції розвитку. Ефективність державного управління. ВИП. 4 (53). Ч. 1. 2017. С. 39–47.